بسم الله الرحمن الرحیم

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهاده‌ها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فنـاوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی ، گروه الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: فقه و مبانی حقوق

عنوان :

رابطه دین و دولت در فقه شیعه در قلمرو سیاست خارجی

استاد راهنما:

دکتر محمد سپهری

استاد مشاور :

دکتر امرالله نیکومنش

پژوهشگر:

عذرا کبیری

زمستان ۱۳۹۰

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهاده‌ها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب **عذرا کبیری** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی **۸۸۰۸۳۶۶۴۸۰۰** در رشته **الهیات- فقه ومبانی حقوق اسلامی** که در تاریخ **۹۰/۱۱/۳۰** از پایان نامه خودتحت عنوان: **رابطه دین و دولت در فقه شیعه در قلمرو سیاست خارجی**

با کسب نمره ۱۷/۵ و درجه بسیارخوب دفاع نموده‌ام بدینوسیله متعهد می‌شوم:

۱-این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در موارد که دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ،کتاب،مقاله و...) استفاده نموده ام ،مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام .

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ،پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهاه و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است .

۳-چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ،قصد استفاده و هر گونه بهره بردرای اعم از چاپ کتاب،ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم .

۴-چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود ،عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

درتاریخ ۹۰/۱۱/۳۰

دانشجوی کارشناسی ارشد **عذرا کبیری** از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره **۱۷/۵** بحروف **هفده و نیم** و با درجه **بسیارخوب** مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهاده‌ها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فنـاوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

«السلام علی ربیع الانام و نضره الایام»

سلام ودرود بر بهار انسان ها و شکوفایی دوران ها

تقدیم به

پدر عزیزم که روح بزرگش طاقت دنیای کوچک را نداشت.

مادر مهربانم که عاشقانه وجودش را وقف فرزندانش نمود و همواره قلم در بیان الطافش ناتوان است.

همسر فداکار و دلسوزم که علی رغم مشکلات چون کوهی استوار تکیه گاهم بود و حمایت های او مرا به ادامه راه دلگرم می کرد.

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهاده‌ها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

با تشکر فراوان از زحمات استاد گرانقدر و دانشمند و فرهیخته **جناب آقای دکتر محمد سپهری** که در کمال تواضع و بردباری اینجانب را راهنمایی نموده و همچنین از استاد گرامی **جناب آقای دکتر امراله نیکومنش** و داور محترم **استاد معصومی نژاد** و کلیه عزیزانی که با انتقادات سازنده و پیشنهادهای مرا در این عرصه علمی همراهی کردند.

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

آزاد اسلامی – واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات وعلوم انسانی

××

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحددانشگاهی : تهران مرکزی کد: ۱۰۱	کدشناسائی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۴۰۷۹۰۱۰۲۱
عنوان پایان‌نامه : **رابطه دین و دولت در فقه شیعه در قلمرو سیاست خارجی**	
نام ونام خانوادگی دانشجو: عذرا کبیری شماره دانشجویی : ۸۸۰۸۳۶۶۴۸۰۰ رشته تحصیلی: الهیات	تاریخ شروع پایان نامه: ۹۰/۱/۲۹ تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۰/۱۱/۳۰
استاد / استادان راهنما: دکتر محمد سپهری استاد / استادان مشاور: دکتر امراله نیکومنش	

چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):

از آنجایی که دین مبین اسلام کامل ترین ادیان الهی است ، برای هر لحظه از زندگی بشر برنامه ای دقیق و منظم دارد. این دستورالعمل ها فقط شامل زندگی فردی نمی شود بلکه بر روابط فرد و جامعه تاثیر می گذارد و حتی فراتر از آن در روابط جوامع اعم از جوامع اسلامی و غیر اسلامی دارای گفتمان است.

برای دست یافتن به جایگاه مطلوب و مورد نظر در اسلام و رسیدن به جامعه آرمانی که همانا حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) است و همچنین برقراری عدل و قسط که یکی از ارکان اسلام و مذهب تشیع است، باید حکومت اسلامی بر پایه مبانی اسلامی بنا شود و همه توان در جهت تشکیل امت واحده به کار رود.

پژوهش حاضر ضمن تعاریف کلی از حد و مرزهای مطرح در فقه سیاسی از جمله دارالاسلام و دارالکفر و .... به سیاست خارجی زمان رسول گرامی اسلام (ص) و خلفای راشدین به نحو اجمالی می پردازد و در ادامه اهدافی که شیعه در روابط بین الملل تعقیب می کند را بررسی کرده دیپلماسی نوین دولت اسلامی را مورد بحث قرار می دهد. در این مجال از حضرت امام خمینی (ره) بنیان گذار جمهوری اسلامی نیز یاد کرده ایم. سخنان ایشان از این جهت حائز اهمیت است که تا زمان ایشان فقیهان شیعه در راس حکومت نبوده و دولت اسلامی تشکیل نشده بود . با تلاش های حضرت امام (ره) دولت اسلامی شکل گرفت و دریچه ای نو به سوی فقه گشوده شد.

در پایان به تعدادی قواعد فقهی مطرح در حوزه روابط بین الملل و سیاست خارجی که از منابع فقهی شیعه استخراج شده ، پرداخته ایم.

کلید واژه : دین اسلام، فقه شیعه، دولت اسلامی، سیاست خارجی، روابط بین الملل اسلام.

نظر استاد راهنما برای چاپ درپژوهش نامه دانشگاه مناسب است ☐ تاریخ وامضا:

مناسب نیست ☐

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

فهرست مطالب

عنوان **صفحه**

چکیده

مقدمه

فصل اول: کلیات

۱-۱.بیان مسئله ۲

۱-۲ اهداف پژوهش و سوالات مطرح شده ۵

۱-۳ مفهوم شناسی واژگان کلیدی..... ۶

۱-۳-۱ دارالاسلام..... ۶

۱-۳-۲ دارالاسلام بدون مسلمان ۱۳

۱-۳-۳ دارالحرب..... ۱۶

۱-۳-۴ مفهوم فقهی دارلحرب..... ۱۸

۱-۳-۵ دارالحیاد..... ۲۱

۱-۳-۶ دارالذمه..... ۲۳

۱-۳-۷ دارالرده..... ۲۴

۱-۳-۸ دارالصلح..... ۲۴

۱-۳-۹ نظریه کاشف الغطاء..... ۲۵

۱-۳-۱۰ دولت..... ۲۶

۱-۳-۱۱ دولت (و تعریف آن در حقوق اساسی)..... ۲۷

۱-۳-۱۲ دولت از دیدگاه ابن ادریس..... ۲۹

۱-۳-۱۳ دولت از دیدگاه شیخ طوسی..... ۲۹

۱-۳-۱۴ دولت در اندیشه سیاسی امام خمینی «ره»..... ۳۰

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهاده‌ها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

۱-۳-۱۵ چگونگی تحقق حکومت اسلامی از دیدگاه حضرت امام خمینی (ره):.....۳۳

فصل دوم: جایگاه سیاست خارجی در فقه شیعه

۲-۱ استراتژی وحدت.....۳۹

۲-۱-۱ از واقع بینی تا آرمان گرایی طرح سه مرحله ای اسلام.....۴۰

۲-۲ دعوت.....۴۲

۲-۲-۱ دعوت غرب به اسلام.....۴۲

۲-۳ جهاد ۴۷

۲-۳-۱ اصول و قواعد الزامی ۴۹

۲-۳-۲ مقررات ممنوعه عملیات غیرمجاز جنگی ۴۹

۲-۴ مؤلفهٔ قلوبهم ۵۴

۲-۴-۱ سهم مؤلفه قلوبهم اختصاص به زکات ندارد ۵۵

۲-۵ دیدگاه تاریخی در باب سیاست خارجه و روابط بین الملل اسلام ۵۸

۲-۵-۱ عصر پیامبر (ص) ۵۸

۲-۵-۲ روابط بین الملل اسلامی در عصر خلفا.....۶۳

۲-۵-۳ انحراف مسلمین در سیاست بین المللی.....۶۴

۲-۵-۴ روابط بین الملل در عصر امپراطوری عثمانی.....۶۴

۲-۵-۵ روابط بین الملل جهان اسلام در عصر حاضر.....۶۶

فصل سوم: اهداف سیاست خارجی دولت اسلامی

چگونگی طبقه بندی اهداف دیپلماسی اسلام.....۶۹

۳-۱ هدف عام و بلند مدت دیپلماسی اسلامی ۷۴

۳-۲ اهداف میان مدت ۷۶

۳-۳ اهداف کوتاه مدت ۷۹

فصل چهارم: روابط بین الملل در فقه شیعه

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فنـاوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

فقه پویا ۸۱
۴-۱ روابط بین الملل، حقوق و سیاست خارجی..... ۸۲
۴-۲- نظام و مکتب های روابط بین الملل..... ۸۴
۴-۳ مسئله روابط بین الملل در قرآن ۸۵
۴-۳-۱ روابط با کشورهای اسلامی..... ۸۵
۴-۳-۲ روابط با کشورهای غیراسلامی..... ۸۶
۴-۳-۳ رابطه صلح آمیز با کفار..... ۸۷
۴-۳-۴ تقدیم رابطه با مسلمانان ۸۸
۴-۳-۵ رابطه با اهل کتاب ۸۹
۴-۳-۶ رابطه، نه سلطه ۹۰
۴-۳-۷ روابط حرجی..... ۹۰
۴-۴ جایگاه قرارداد در روابط بین الملل ازدیدگاه اسلام..... ۹۲
۴-۴-۱ اسلام و قراردادها ۹۲
۴-۵ مفاد قاعده لزوم ۹۳
۴-۵-۱ گستره قاعده ۹۸
۴-۵-۲ کاربرد قاعده لزوم در روابط بین الملل..... ۱۰۱
۴-۶ انواع قراردادهای دولت ها ۱۰۲
۴-۷ نگرش اسلام به عهد و پیمان ۱۰۲
۴-۷-۱ وفای به عهد در روایات ۱۰۳
۴-۸ قاعده نفی سبیل ۱۰۶
۴-۸-۱ مستثنیات قاعده نفی سبیل..... ۱۰۷
۴-۸-۲ مفاد و مضمون قاعده «نفی سبیل»..... ۱۰۸
۴-۸-۳ پاره‌ای از مصداق‌های قاعده ۱۰۹

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

۴-۸-۴ قاعده نفی سبیل در دیدگاه امام خمینی (قدس سره).....۱۰۹
۴-۹ مفاد قاعده عسر و حرج .....۱۱۲.
۴-۹-۱ کاربرد قاعده لاحرج.....۱۱۴.
فصل پنجم: دیپلماسی نوین دولت در فقه شیعه
۵-۱ پایه‌های ارزشی در امامت شیعه ۱۱۹
۵-۱-۱ اندیشه عصمت ۱۱۹
۵-۱-۲ نظریه ولایت ۱۱۹
۵-۱-۳ مسأله غیبت ۱۲۱
۵-۲ الگوی ملی و سرزمینی ۱۲۳
۵-۳ نظام سیاسی جدید ۱۲۵
۵-۴ نظام جمهوری اسلامی و شیعه ۱۲۹
۵-۵ ساختار نظام جمهوری اسلامی ۱۳۰
۵-۶ نتیجه گیری ۱۳۲
منابع ۱۳۳

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

چکیده

از آنجایی که دین مبین اسلام کامل ترین ادیان الهی است ، برای هر لحظه از زندگی بشر برنامه ای دقیق و منظم دارد. این دستورالعمل ها فقط شامل زندگی فردی نمی شود بلکه بر روابط فرد و جامعه تاثیر می گذارد و حتی فراتر از آن در روابط جوامع اعم از جوامع اسلامی و غیر اسلامی دارای گفتمان است.

برای دست یافتن به جایگاه مطلوب و مورد نظر در اسلام و رسیدن به جامعه آرمانی که همانا حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) است و همچنین برقراری عدل و قسط که یکی از ارکان اسلام و مذهب تشیع است، باید حکومت اسلامی بر پایه مبانی اسلامی بنا شود و همه توان در جهت تشکیل امت واحده به کار رود.

پژوهش حاضر ضمن تعاریف کلی از حد و مرزهای مطرح در فقه سیاسی از جمله دارالاسلام و دارالکفر و .... به سیاست خارجی زمان رسول گرامی اسلام (ص) و خلفای راشدین به نحو اجمالی می پردازد و در ادامه اهدافی که شیعه در روابط بین الملل تعقیب می کند را بررسی کرده دیپلماسی نوین دولت اسلامی را مورد بحث قرار می دهد. در این مجال از حضرت امام خمینی (ره) بنیان گذار جمهوری اسلامی نیز یاد کرده ایم. سخنان ایشان از این جهت حائز اهمیت است که تا زمان ایشان فقیهان شیعه در راس حکومت نبوده و دولت اسلامی تشکیل نشده بود . با تلاش های حضرت امام (ره) دولت اسلامی شکل گرفت و دریچه ای نو به سوی فقه گشوده شد.

در پایان به تعدادی قواعد فقهی مطرح در حوزه روابط بین الملل و سیاست خارجی که از منابع فقهی شیعه استخراج شده ، پرداخته ایم.

کلید واژه : دین اسلام، فقه شیعه، دولت اسلامی، سیاست خارجی، روابط بین الملل اسلام.

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

مقدمه

پویایی دین مبین اسلام بر آن داشت تا در بررسی مباحث سیاسی روز کنکاشی انجام داده و تکالیف خود را در محیط بین الملل از منابع فقهی استخراج نماییم. لازم به ذکر است که حرکت جهان به سوی تشکیل امت واحده و ظهور منجی عالم بشریت ، حضرت مهدی (عج) می باشد. در این حال مسائل مختلفی برای دولت اسلامی پیش می آید که پاسخ آن فقط از عهده مکتبی پویا و سازنده برمی آید. از طرفی دیگر به خاطر محدودیت های شیعه در قرون گذشته و حتی ایجاد نشدن زمینه های حاکمیت باعث بی پاسخ ماندن مسائلی در خصوص مسائل روز و روابط بین الملل و سیاست خارجی شده که مستلزم توجه بیشتر اندیشمندان و پژوهشگران حوزه فقه سیاسی است تا با غور در منابع فقهی، قواعد فقهی را بر مسائل پیش آمده تطبیق داده ، اهداف دیپلماسی اسلام و وظایف جوامع را در عرصه های مختلف اعم از جنگ و صلح و بستن قراردادهای بین المللی و .... بر سیاستمداران جهان اسلام معرفی کنند.

در حال حاضر که جنبش بیداری اسلامی در جهان در حال شکل گیری است و میدان را برای حاکمیت شیعه گشوده است ، پرتوهای جدیدی از فقه شیعه شروع به تابیدن کرده که پژوهشگر را مصمم کرده تا در این عرصه، پژوهشی هر چند اندک انجام دهد.

در ابتدای این تحقیق کلیاتی از تعاریف و مرزبندی جغرافیای سیاسی اسلام به میان آمده ، سپس به مفهوم دولت و دیدگاه های مختلف در مورد دولت پرداخته ام و جایگاه سیاست خارجی در فقه شیعه که استراتژی وحدت و دعوت و جهاد در این فصل مطرح می شود ، سپس به مولفه قلوبهم و دیدگاه تاریخی در باب سیاست خارجی مورد بحث قرار گرفته است . در فصل بعد اهداف دولت اسلامی در سیاست خارجی را بررسی کرده ام . مهمترین فصل در این پژوهش ، قواعد فقهی مطرح در حوزه بین الملل و سیاست خارجی است که در فصل چهارم به آن پرداخته ام. فصل پنجم نیز دیپلماسی نوین دولت در فقه شیعه و نتیجه گیری را در برمی گیرد.

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

فصل اول

کلیات

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فنـاوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

بخش اول

۱-۱ بیان مسئله

دین، به صورت‌های مختلفی، همواره در تاریخ بشر حضور داشته و نمی‌توان نقش آن را در فرآیند تکامل و تجربیات بشری دست کم گرفت و به طریق اولی، در بحث حکومت هم نمی‌توان از آن چشم پوشید. اما حکومت، به شکل منظم و سازمان یافته، در مراحل تاریخی خاص به وجود می آید و عمدتاً به تجربیات خاص بشری ارجاع می شود. مسلم است که در طول تاریخ، دین به شکل های گوناگون با حکومت در ارتباط بوده، بر آن تأثیر گذاشته و همچنین از آن تأثیر پذیرفته است. حضور و اهمیت دین و داعیه های آن، از یک طرف، و قدرت های بلا منازع غیردینی، از سوی دیگر، همواره موجب تنش و کشاکش برای تعیین قلمرو و مرزهای میان آنها بوده است و البته هیچ گاه این مرزها به درستی تعیین نشده و این تنش ها همواره ادامه داشته است. در غالب ادیان، و از آن جمله اسلام ، نفس حکومت و کسب قدرت مطلوب نمی باشد؛ حداکثر می توان گفت قدرت وسیله ای برای نظارت و کنترل اعمال و رفتارهای دینی به شمار می رود. البته در طول تاریخ، اتفاق دیگری افتاده است و قدرت طلبی و دین خواهی با هم ترکیب شده اند.

از سویی دیگر پیوند دین و انسان در گذر تاریخ، پیوندی دیرین و پایدار بوده است. ارزش دین در جامعه انسانی به این می باشد که یک قاعده فکری را برای انسان بوجود آورد. در این قاعده فکری تمام پدیده های هستی و انسانی به قدرت خداوند خالق و قادر و حکیم متکی هستند که وجود را با همه جزئیات آن روی قوانین ثابت و متوازن که سنتهای الهی نامیده می شوند، بنیان نهاده است.

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

نسل بشر دارای واحدهای بشری (دولت ها و ملت ها) هستند که اگر روزی می توانستند زندگی جداگانه ای داشته باشند و هر واحدی به دور از آثار اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و نظامی زندگی دیگر واحدها می توانست به حیات اجتماعی خود ادامه دهد، امروز دیگر چنین امری نامیسر و غیرممکن گردیده و جوامع بشری بصورت خانواده واحد درآمده و دارای روابط پیچیده و مناسبات اجتناب ناپذیری هستند که زندگی و سرنوشت آنها را بهم گره زده و آنها را به همدیگر مرتبط ساخته است.(عمید زنجانی،۱۴۲۱ق،۳۵)

این گونه روابط پیچیده و گسترده مشتمل است بر اعزام و پذیرش نمایندگان سیاسی، عقد موافقت نامه های تجاری، دریافت و پرداخت وام، برگزاری کنفرانس های بین المللی، مسابقات ورزشی و مبادلات فرهنگی می باشد.

ولی روابط خارجی و سیاست خارجه را باید از این انبوه روابط تمیز داد، درحالی که روابط بین الملل شامل روابط بین حکومت ها، گروه ها و افراد مختلف می باشد، سیاست خارجه فقط آن دسته از روابط را دربر می گیرد که ابتکار آن با حکومت ها بوده و از طرف آنان تصدی شده باشد. در این معنی سیاست امری رسمی است که هدایت آن به عهده حکومت ها بوده و از روابط گروه ها و افرادی که غیررسمی هستند، متمایز می گردد.(مولانا و محمدی، ۱۳۸۸ ،۱۲)

به عبارت دیگر «سیاست خارجه مجموعه خط مشی ها، تدابیر، روشها و انتخاب مواضعی است که یک دولت در برخورد با امور و مسایل خارجی در چارچوب اهداف کلی حاکم بر نظام سیاسی اعمال می نماید». بنابراین تعریف سیاست خارجه شامل دو قسمت مجزا می باشد:

الف: اهداف ملی که هر کشوری در صحنه بین الملل تعقیب و درصدد تحصیل آنها می باشد.

ب : سیاست ها و روش هایی که برای رسیدن به اهداف مزبور اتخاذ و اعمال می گردد.(مولاناومحمدی،۱۳۸۸ ،۱۲)

دین که در تمامی بنیادهای یک جامعه تأثیر گذار بوده در سیاست خارجی نیز به عنوان یکی از بنیادها به شدت تأثیر گذاشته و می توان گفت سیاست خارجی هر کشوری نمودی از دین و مذهب آن کشور است.

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

نخستین تدوین در فقه سیاسی شیعه را همراه و همزاد با تأسیس آن می توان در میراث گرانمایه ای که از امیرالمومنین علی (ع) ، علی رغم موانع گوناگون تاریخی که بر سر راه داشته باقی مانده بدست آورد.

در عهد نامه مالک اشتر سیاست داخلی و سیاست خارجی و مسائل حکومت و روابط بین الملل بصورت کلی بیان شده است و آنچه که مربوط به دولت و اداره جامعه اسلامی است بطور فشرده و بصورت فرمان های صریح ذکر گردیده است. در این عهدنامه بجز مسائل سیاسی، آنچه که مربوط به حقوق اداری و اقتصادی سیاسی و حتی مسائل نظامی و جامعه شناسی سیاسی است در قالب کلیات قابل تفریع تشریح شده است.

اگر هیچ منبع مدونی از فقه سیاسی جز عهدنامه مالک اشتر دراختیار فقه شیعی نباشد همین میراث گرانمایه برای استخراج کلیه مباحث فقه سیاسی و استنباط احکام مربوط به حقوق اساسی و حقوق بین الملل اسلام و مسائل حقوق بشر و حقوق اداری نظام اسلامی کافی به نظر می رسد.

امام این دستور العمل را به هنگامی صادر کرده است که انگیزه ای جز اقامه حکومت عدل و هدایت مردم مصر از طریق یک نظام متکی به موازین الهی و اسلام در میان نبوده است و آن را به دست کسی سپرده که وی موظف بود محتوی آن را مو به مو اجرا نماید و سابقه شخصیت مالک اشتر نیز چنان بود که فرمان امامش را بدون چون و چرا و با اعتقاد به حق بودن آن بدون آنکه به خود اجازه تردید بدهد اجرا کند.

عهدنامه مالک اشتر از این نظر نیز جالب توجه است که مفاد آن عملکرد امام معصوم و یا آنچه امام معصوم باید انجام دهد نیست، و اگر چنین می بود جای این شبهه بود که شاید این دستورالعمل درخور زمامدار و نظامی است که از مزیت عصمت برخوردار باشد.

ولی مخاطب آن کسی بود که گرچه فرصت پیاده کردن آن را نیافت ولی فقیهی عادل و فاقد عصمت بود و امکانات و شایستگی او در حد یک فقیه عادل و کاردان بود و هرکس دیگر نیز با این اوصاف (عدالت و فقاهت و کاردانی) می توانست فرمام امام را به اجرا در آورد.(عمید زنجانی،۳۷۸،۱۴۲۱)

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهاده‌ها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

۱-۲ اهداف پژوهش و سوالات مطرح شده

بی شک امروز در قلمرو سیاست و حکومت دولت و روابط بین الملل موضوعات فراوانی مطرح شده است که احکام کلی فقه باید پاسخگوی نظر اسلام درباره آنها باشد.

در فقه مباحثی تحت عنوان : جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، حسبه، امامت و خلافت، نصب امراء و قضات، مأمورین جمع آوری وجوهات شرعیه، مؤلفه قلوبهم، دعوت به اسلام، جمعه و جماعات، آداب خطبه ها و برگزاری مراسم عید، صلح و قرارداد با دولتهای دیگر، تولّا و تبرّا، همکاری با حاکمان و نظائر آن بطور مستقیم و غیرمستقیم مطرح شده است که به آنها احکام سلطانیه یا فقه سیاسی گفته می شود. به این ترتیب فقه سیاسی شامل آن دسته از مباحث حقوقی می شود که تحت عناوینی چون حقوق اساسی و حقوق بین الملل و نظائر آن مطرح می گردد. (عمید زنجانی،۱۴۲۱ ،۵۰)

ما در این پژوهش به دنبال دست یافتن به این سوالات و فرضیات می باشیم:

۱- مرزبندی اسلام چگونه است و دولت اسلامی چگونه شکل می گیرد؟

۲- دیپلماسی اسلام چیست ، آیا اسلام می تواند پاسخگوی نیازهای سیاسی عصر حاضر باشد؟

۳- برنامه و اهداف سیاسی اسلام در حوزه سیاست خارجی و روابط بین الملل چیست؟

۴- چه قواعدی برای روابط بین الملل اسلام در فقه شیعه وجود دارد؟ آیا بر اساس عمل به این دستورالعمل ها عزت و اقتدار اسلامی در عرصه جهانی حفظ می گردد؟ نحوه ارتباط با جوامع و بستر قراردادها در محیط بین الملل چگونه باید باشد و .... ؟

رساله ای که در پیش رو دارید تاملی در منابع فقهی شیعه و مقایسه و تطور در تاریخ سیاسی اسلام داشته تا پاسخی مناسب برای این فرضیات بیابد.

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

۱-۳ مفهوم شناسی واژگان کلیدی

۱-۳-۱ دارالاسلام:

دارالاسلام، کشور و سرزمین امت اسلامی، و آن قسمت از جهان است که در قلمرو اسلام بوده و زندگی در آن تحت نفوذ احکام اسلام است.

فقها در تعریف دارالاسلام نظرات مختلفی ابراز داشته اند، و از این رو نویسندگان و حقوق دانان نیز آن را به گونه های مختلف توصیف کرده اند.(موسی زاده،۱۳۸۹، ۳) الموسوعه العربیه المیسره می نویسد:

دارالاسلام به آن اراضی اطلاق می شود که اسلام در آن حکومت می کند و احکام اسلام در آن اجرا می شود، بدون آنکه قید و شرط و مانعی در میان باشد، با وجود این باید اکثریت مردم آن سر زمین مسلمان باشند.

برخی دیگر همین تعریف را به گونه ای دیگر بیان کرده اند:

دارالاسلام کشوری است که در قلمرو حاکمیت اسلام باشد و احکام اسلام در آن ناقد و شعائر دین در آن برپا شود(موسی زاده،۱۳۸۹،۵) و نیز گفته شده است که دارالاسلام قلمرو حکومت اسلام را گویند که در صدر اسلام آن را دارالبحره می گفتند.(لنگرودی،۱۳۷۶، ۲۸۱) از فقهای شیعه ، علامه حلی، دارالاسلام را شامل بلادی می شمارد که احکام اسلامی در آن جاری و نافذ باشد، و چنین بلادی را شامل ۳ قسمت می داند:

الف : بلادی که مسلمانان آن را احداث کرده و خود آن را بوجود آورده باشند مانند بصره و کوفه؛

ب : بلادی که مسلمانان با اهالی آنها صلح کرده و سرزمین ها را به صاحبانشان واگذار، و برآن خراج نهاده اند.

ج : بلادی که مسلمانان بصورت فتوحات از جنگ بدست آورده باشند.(علامه حلی،۱۴۲۰ق،۴۴۵)

محمد شیبانی می گوید: آنچه در صدق «دار» معتبر و ملاک است، حکومت و قدرت تنفیذ احکام است.(سرخسی،بی تا،۸)

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

این حزم دارالاسلام را دارالبحره می داند و می گوید: تمامی سرزمین ها به جز «مدینه» مرز جهاد و دارالحرب بوده است.(اندلسی،بی تا،۳۵۳)

تبیین دارالاسلام؛ نه تنها در بحث شناسایی و تعریف «دار» های دیگر میسر است، بلکه اصولاً آثار فقهی و حقوقی آن در بسیاری از مباحث دیگر، مانند سیاست خارجه و اختلاف های مالی بین کسانی که در دارالحرب زندگی می کنند،با کسانی که در دارالاسلام به سر می برند و کودکان یافت شده در آن دو «دار» نیز ظاهر می شود. از این رو اهمیت این بحث ایجاب می کند نظرات عمده فقهی در این مورد مطرح و ارزیابی شود تا نتیجه صحیح در موارد نام برده به دست آید. برای روشن شدن مفهوم اسلامی دارالاسلام، نظرات مختلفی را که در این زمینه ابراز شده بررسی کنیم:

نظریه اول: سرزمین هایی که در قلمروی حکومت اسلام هستند و احکام اسلام در آن سرزمین ها ناقد و شعایر و مظاهر دینی در آنها برپا می شود، دارالاسلام محسوب خواهد شد و هنگامی که جزیی از اجزای این سرزمین مورد تجاوز دشمنان اسلام قرار گرفت، بر مسلمانان واجب کفایی است که به مقدار احتیاج در مقام دفاع برآیند و در صورتی که احتیاج به قدرت بیشتری در بین باشد مسئله دفاع، ضرورت عمومی تری یافته و بطور واجب عینی بر جمیع مسلمانان حتمی خواهد بود، و در صورت تخلف از انجام این وظیفه همگی مسئول محسوب خواهند شد.

سرزمین هایی که به ترتیب فوق جزو دارالاسلام محسوب می شود، با استیلا و تسلط دشمنان و اجانب، از عنوان سرزمین اسلامی، و دارالاسلام و احکام آن خارج نخواهند شد و هر قدر هم از نظر زمان به تأخیر افتد، مسئله وجوب دفاع در برابر تجاوزات گذشته و حاضر، به قوت خود باقی می ماند.(رشیدرضا،بی تا،۳۱۶)

بنابراین جهان اسلام شامل جزیره العرب و سرزمین هایی که به دست مسلمانان فتح شده و نیز بلادی که در برابر سیادت و قانون اسلام سرفرود آورده و نظامات اسلامی در آن بلاد اجرا شده، خواهد شد.

براین اساس نظریه «دارالحرب» عبارت از بلاد و سرزمین هایی می شود که احکام دینی و سیاسی اسلام در آنها به مورد اجرا گذاشته نشده و خارج از قلمروی نفوذ اسلام بوده اند.

دسترسی به این مدرک بر پایهٔ آیین‌نامهٔ ثبت و اشاعهٔ پیشنهادهها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شمارهٔ ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف‌های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایهٔ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.